

Interjú Dr. habil. Bebesi Györggyel¹

Családod, felmenőid révén ezer szállal kötődsz Pécshez, tüke pécsinek számíthat. Mesélnél kicsit erről a családi közegről, gyermekkorodról, tanulmányaidról?

Valóban mindkét ágon pécsi, vagy Pécs környéki a családom, és valóban lokál-patriótának tartom magam, nagyon szeretem a szülővárosomat. A „tükeséghez” a szó eredeti jelentésében már nincs meg a családi szőlőbirtok, ami egykoron ennek kötelező tartozéka volt. A pécsiségemet azonban mindig büszkén vállaltam és vállalom, Pécszet az ország egyik legélhetőbb helyének tartom. Jó példa erre, hogy amikor a város labdarúgócsapatát, amelynek – még kimondani is nehéz, több mint fél évszázada szurkolok a „zöld posztós csatater mellett” – az NB 1-ből visszасorolták a megyébe, akkor a megyei meccsre is kijártunk, csakazértis alapon. Ha tehetem még ma is minden hétvégén kint vagyok, még az autóm színe is piros–fekete. Ami furcsa, hogy hamarosan – mint nyugdíjas – ingyen mehetek meccsre... Persze az öttornyú várost nemcsak ezért szeretem, hanem itt van a Mecsek, a történelmi belváros, a TV-torony panorámája, a színház, a Tettye és még hosszan sorolhatnám. Húsz percnyi autózásra pedig Harkány, a villányi borvidék, vagy éppen Orfű, egy csodálatos tó a hegyekben. Elképesztően jók a város és a környezete adottságai.

Jómagam Uránvárosban nőttem fel, értelmiségi családban, a városrész a szemünk láttára épült fel évről évre. Apám katona, majd vasúttiszti képzést kapott, utána pedig üzemmérnöki diplomát szerzett és a MÁV-nál dolgozott, az állomásfőnökhelyetteséig vitte. Anyám ma is él, pedagógus, tanítónőként dolgozta végig az életét, sokáig még nyugdíjas éveiben is tanított. Általános iskola után határozni kellett a továbbtanulásról, ami akkoriban még alapvetően a szülők döntése volt, apám mérnökként a műszaki pályát részesítette előnyben, hangoztatta „hogy ennek van értelme, ennek van jövője”. Így beadtak a pécsi Komarov Gimnáziumba – a mai Babits Gimnázium akkor frissen épült elődjébe – matematika tagozatra,

¹ Az interjú 2023 márciusában készült Pécssett.

holott humán érdeklődésem nyilvánvaló volt. Így heti 8 órát tanultam matekot, plusz emelt szinten fizikát. Ezeken az órákon szó szerint végigszenvedtem a négy évet, miközben történelemből és magyarból könnyedén hoztam a jelesekét.

Milyen tényezők befolyásoltak a pályaválasztásban? Miért döntöttél a tanári pálya és a történelem–orosz szak mellett?

Amikor a gimnáziumi évek a végükhöz közeledtek, akkor már nekem is volt bele-szólásom a továbbtanulásomba, és alapvetően három dolog jöhetett szóba; mivel mindig dicsérték a fogalmazásaimat, indultam tanulmányi versenyeken, mondtam beszédeket iskolai ünnepélyeken, így érdekelni kezdett az újságírás. De vonzónak találtam a tárgyalóteremben játszódó filmeket, az ügyvédek logikai érvelését is, így vonzott a jogi pálya. És – egész kis koromtól – mindig szerettem az érdekes, jó történeteket is, főként az „indiánregényeket”. Komoly családi könyvtárunk volt, így felmerült anyám példája nyomán a pedagógusi, történelemtanári pálya is. A sorsomat végül – nem először és nem utoljára – egy véletlen döntötte el: harmadik év végén megkezdődött a felvételi felkészülés, az egyes egyetemek nyári felkészítő táborokat hirdettek. A család a jogi és a tanári tehetséggondozó képzésre adta be a jelentkezésemet, a jogról azonban lakonikusan visszautasítottak, mert értelmiségi családom miatt még a hetvenes évek elején is „osztályidegennek” számítottam, és nevem mellé az „F” betű került. A társadalmi mobilitás érdekében ugyanis a munkás és a falusi származású fiatalokat támogatták elsősorban, aki értelmiségi családból származott, arról úgy gondolták megkapja a szükséges szellemi segítséget otthon. A tanárképzősök viszont szívesen elvittek a saját nyári táborukba, mert édesanyám pedagógus mivolta felülírta az „F” besorolásomat, és ez a balatonfenyves-alsói tábor eldöntötte a továbbtanulásomat.

Az orosz–történelem szak egy külön kérdés volt. Igazából a történelmen belül az angolszász történelem érdekelt, főként Anglia és az USA története ragadott meg nagyon. Az akkor még kötelező orosz mellé választott második idegen nyelvem is az angol volt. Angol–történelem szak akkoriban csak az ELTE-n volt, ami kapcsán szüleim, akik lehet, hogy diplomás emberek voltak, de csekély közalkalmazotti bérükből éltek, jelezték, hogy budapesti tanulmányaimat nem tudják finanszírozni. És még ha valamilyen csoda folytán fel is vennének az ELTE-re, megint csak amiatt a bizonyos „F” betű miatt nem lennék jogosult kollégiumra, az albérlet pedig nem tudják fizetni. Így maradt Pécs, ahol az ország kétségkívül akkor legjobb pedagógiai főiskolája, a Pécsi Tanárképző Főiskola működött, abban az időben a történelem magyarral és oroszral volt párosítva. Olvasni mindig nagyon szerettem, a foci mellett életem, szabadidőm nagy részét az olvasás töltötte ki, de nem akartam magyartanár lenni, így beadtuk orosz–történelem szakra a jelentkezésemet. Elsőre nem vettek fel, mert egy matematika tagozatos osztályban érte-

lemszerűen a reál képzés volt a kiemelt, a nyelvi órákra finoman fogalmazva sem fektettek nagy hangsúlyt, így oroszból nem feleltem meg. Megint csak felmerült a hogyan tovább kérdése, végül is azt gondoltam, hogy most már nem adom fel, elmentem az akkori városi tanácsra, ahol volt egy néhány hónapos gyorstalpaló, és mivel főként vidéken óriási tanító-tanárhiány volt, és akkor még lehetett képesítés nélkül tanítani, letettem egy szakmai minimumvizsgát. Ezzel Szentlőrincen, egy frissen épített iskolában a napköziben kaptam állást, így itt dolgoztam délutánonként, délelőttönként pedig az énektől a fizikáig minden tárgyat helyettesítettem, amire éppen szükség volt. Mivel az iskola épülete nem lett kész tanév kezdetére, és ezért csak késve tudott indulni, így csak azok adták ide a gyerekeiket, akik a másik két lőrinci iskolába nem tudták, ebből fakadóan főként roma fiatalok gondjait kellett megoldanom. Szabadidőmben pedig csekély fizetésemből megfogadtam egy jóhírű orosz tanárt, akihez heti több órában eljártam magánfelkészítésre. Így másodszor már nem volt gondom a felvétellel, miközben iskolai tapasztalatokat is szereztem. A főiskola előtt leszolgáltam az akkor kötelező 11 hónapos előfelvételis katonaidőmet, és 1979 augusztusában egy gyümölcszedő gólyatáborral (amit akkor még nem csapatépítő tréningnek hívtak) megkezdhettem felsőfokú tanulmányaimat.

Hogyan emlékszel vissza egyetemista éveidre? Kik voltak a számodra meghatározó tanáregyeniségek? Mennyiben volt más a te korodban egyetemistának, főiskolásnak lenni, mint napjainkban?

Nyilván más volt a világ a '70-es évek végén, '80-as évek elején, mint napjainkban. A „Pedfő”, ahogy Tanárképző Főiskolánkat hívták, elismerten egyike volt az ország legjobb pedagógiai intézményeinek, és különösen erős volt ezen belül a történelem szak, ahol akkoriban 7-en tanítottak, többük neve időközben már legendává vált. A nagyszerű Polányi Imre volt a tanszékvezető, aki megengedhette magának, hogy előadás közben egyik mezítlábas cigarettáról a másikra gyújtson. A szlovákok történetével foglalkozott, és hobbiból megírta minden idők egyik legtöbbet forgatott, legnépszerűbb ókortörténetét. Neki köszönhető többek közt, hogy sikerült később a főiskolából egyetemet csinálni. Rajta kívül olyan emberek tanítottak ott, mint Kiss Géza, akinek már apja is híres Ormánság-kutató volt, vagy Vonyó József, aki a tehetséggondozó-felkészítő programokat vezette, és olyanok, akik tehetséges fiatalokként akkor kerültek a tanszékre, mint Majdán János és Majoros István.

Összesen 36-an voltunk az évfolyamunkon orosz-történelem szakon, három tanulócsoportha szerveztek bennünket, a miénkben egyedül voltam fiú. Az egyes szakok mellé „patronálótanárok” voltak rendelve, mert bár proforma felnőttek voltunk, de ettől a rendszertől csak harmadéves korunktól szabadulhattunk. A szemináriumok ebben a csoportos keretben zajlottak, az évfolyam-előadáson

össze voltunk vonva a töri–magyarosokkal, illetve az orosz előadásokon a magyar–oroszosokkal. Nem volt kreditrendszer, órarend szerint tanultunk, a tárgyak kötelezőek voltak, csak harmadéven jutottunk olyan lehetőséghez, hogy „kötelezően választhattunk” bizonyos kurzusok közül. Mint történészhallgatók a marxizmus tanulmányozása alól felmentést kaptunk, amiért sokan irigyeltek bennünket. A vizsgáknak tétje volt, az időpont nem volt kívánságműsor, és ha valaki megbukott, és a két UV lehetőséggel sem tudott élni, akkor kizárták, és tanulmányait csak egy év múlva folytathatta. Nem volt vizsgakurzus, ami lehetővé tette volna, hogy „majd jövőre megint felveszem”, így a vizsgáknak óriási tétjük volt, nagyon komolyan kellett vennünk. Nekem személy szerint történelemből soha nem volt gondom. Amikor mostani diákjaim kérdezik, hogy milyen érzés volt egy vizsgán megbukni, nem tudok erre válaszolni, mert minden vizsgámon ötöst kaptam. Oroszból viszont nagyon nehezen ment a felzárkózás, mert katonaevünk alatt rengeteget felejtettünk, míg lány diáktársaink többnyire orosztagozatos gimnáziumokból kerültek be a főiskolára. Ugyan a honvédségnél elvileg volt lehetőség a nyelvtudás szinten tartására, a helyi kiskőrösi gimnázium fiatal, csinos orosz tanárnője járt be tréningeket tartani a laktanyába, tisztjeink azonban mindig gondoskodtak arról, hogy ilyenkor őrségben vagy más szolgálatban legyünk. Ez egyike volt az akkori szocialista hadsereg apró „kiszúrásainak”, így szakmailag csak nagyjából harmadéves koromra tudtam felzárkózni, bár ennek ellenére oroszból sem buktam meg soha. Sokat segített ebben volt feleségem Turi Katalin, aki nyelvből talán az évfolyam legjobbja volt. Amúgy az egyetemi élet nagyjából úgy zajlott, mint most, számos rendezvény, program, szakestek, szaknapok, gólyatáborok, bankettek, szakkollégiumok. A diákszervezetet akkoriban nem HÖK-nek, hanem KISZ-nek hívták, a politikai tartalma a ’80-as években már nemigen érdekelt senkit, délután, este kocsmázás, fiatalos tombolás, de másnap ott kellett ülnünk a szemináriumokon, előadásokon.

Jómagam – mint sokan mások is – szakmailag Polányi Imre bűvkörébe kerültem. Volt egy szakkollégiuma, aminek keretében dualizmuskori nemzetiségkutatással foglalkozott, így akkoriban mindenkinek ez a témakör volt az álma, én a román polgári–nemzeti mozgalomnak a kiegyezés és az első budapesti nemzetiségi kongresszus közötti (1867–1895) időszakával kezdtem foglalkozni, ebből a témából született jelessel megvédett diplomamunkám is. Büszke vagyok rá, hogy egy évig Polányi tanár úr szakkollégiumi titkára lehettem. Közben az újságírás iránti vágyamat is valamennyire ki tudtam élni, ugyanis Pécssett indult a legendás Vitray Tamás kihelyezett újságíró iskolája Erdős Ákos vezetésével, ahol a nyomtatott sajtó szekcióban tanultam, és el is végeztem, diák-újságíró igazolványt kaptam, és az – akkor a még pénzért árult – *Universitas* című egyetemi lapba írogattam.

Mielőtt főiskolai, majd egyetemi oktató lettél, ezt megelőzőleg hosszú ideig a Leőwey Klára Gimnázium tanára voltál. Itt szerzett tapasztalataidat mennyiben tudtad kamatoztatni a felsőoktatásban, a hallgatókkal való bánásmódban?

A főiskola befejezése után eltökélt szándékom volt, hogy egyetemi diplomát szerezzek, és az ELTE is gimiskori nagy álmom volt. Bár a diplomámat a Janus Pannonius Tudományegyetem állította ki, ugyanis 1982-től a Pedfő átalakult egyetemmé, de természetesen csak főiskolai értéke volt. Érdekesség, hogy 1983-ban, amikor végeztem, húgom, Éva az első olyan évfolyamra iratkozhatott be ebben az évben, akik ötéves képzés után már tényleges egyetemi diplomát kaptak, ők voltak az első végzős egyetemi évfolyam.

Visszatérve pályám alakulására: kollégiumban helyezkedtem el, a mai Hunyadi János Fiúkollégium elődjében, kifejezetten azért, mert emellett tudtam tanulni, hiszen ez a munka csak délutáni elfoglaltságot jelentett. Volt még egy akadály, a régi rendszer tele volt bürokratikus korlátokkal, így volt egy olyan szabály, hogy ha valaki egyetemi diplomát kap egy felsőfokú intézményben, akkor három évig nem felvételizhet máshová. Óriási szerencsémre a szocializmus utolsó éveiben ezeket a korlátokat kezdték lebontani, így egy év után felvételizhettem az ELTE-re. Ide elsőre fel is vettek, és elvégeztem a történelem kiegészítő szakot, kitüntetéses, a kor fogalmai szerint vörös diplomával. Ezután már tanítani szerettem volna a kollégiumi nevelőtanári munka helyett, így első középiskolai tanári tapasztalataimat a Széchenyi István Gimnáziumban szereztem, ahol gyakran helyettesítettem. Adódott egy lehetőség az egyetem befejezése után, az akkor még szakközépiskolaként működő Művészeti Iskola keresett történelem és orosz szakos tanárt. Pályáztam és felvettek, ez azonban csak szerződéses állás volt, egy GYES-en lévő kollégánót kellett helyettesítenem. Életem egyik legjobb évét töltöttem itt, balettos lányokat tanítottam, képzőművész és zenész fiatalokat, elképesztően szabad és alkotó volt az iskola légköre, a legendás koreográfus Eck Imre feleségével, Végvári Zsuzsa balettmesterrel dolgozhattam együtt, aki a tánctagozatot vezette. Ha tehettem volna, ottmaradok. Még külön érdekesség, hogy jelenlegi párom akkor érettségizett a Művészetiben, amikor én pályakezdő tanárként odakerültem. Egy év után azonban a kollégánó, akinek a helyén dolgoztam, úgy döntött, hogy korábban visszajön, így mennem kellett. Óriási szerencsémre a szomszéd épületben, a város legjobb középiskolájának számító Leőwey Klára Gimnáziumban éppen történelemtanárt kerestek. Többen pályáztunk, de én lettem a befutó, és itt már ki nevezéses állást kaptam. Mint utóbb megtudtam, odakerülésemben nagy szerepe volt a csodálatos Gergely Éva néninek, a magyartanárnak, aki tanított az egyetemen, és a diplomázásom után voltak közös magántanítványaink is, akiket felvételi vizsgára készítettünk fel sikeresen, ő magyarból, én történelemből, így ismert és jó véleménnyel volt rólam, és ez úgy tűnik döntő volt a kiválasztásnál.

Nem volt egyszerű az 1986-os év, mert bár a város legjobb hírű középiskolájának szaktanára lettem, ennek kemény feltételei voltak. El kellett vállalnom egy kezelhetetlennek tartott második osztályt, ahová főként protekciós gyerekeket vettek fel (akkoriban középiskolában még csak négyig számoltuk az évfolyamokat), és a történelem mellett tanítanom kellett orosz, filozófiát, és rögtön fakultációt is kaptam. Ráadásul ebben az évben volt a csernobili atomkatasztrófa, alig több mint egy héttel a lányom születése előtt, és abban az évben költöztünk is, de hát erre szokták mondani, hogy senki nem ígérte, hogy könnyű lesz. Szerencsére akkori munkaközösség-vezetőm, Oroszlán Terike nagyon sokat segített szakmailag, Gergely Éva néni pedig meglelt fejfelosztályfőnök-helyetteséget vállalt mellettem, hogy segítse a munkámat és a beilleszkedésemet.

A középiskolai tanár–diák viszony akkor egész más dimenzió volt, mint a jelenlegi egyetemi hallgatókkal kialakított kapcsolat. Elsőben kaptuk meg a nebulókat, akiket aztán saját képünkre formálhattunk, saját módszereink szerint oktathattunk, s mire felnőttek, érettségiztek, azt mondhattuk, igen ők a mi szellemi gyermekeink, teljesítményükben, személyiségükben a mi munkánk, egyéniségünk eredményei tükröződnek, ha jók voltak, azok, ha pedig rosszak, akkor azok, hiszen legtöbbjünkkel négy éven keresztül dolgoztunk együtt, és a tantárgy jellege miatt magas óraszámban. A tanári fizetés bár ugyanolyan alacsony volt, mint napjainkban, de a pedagógus tisztelete és társadalmi megbecsülése sokkal magasabb polcon helyezkedett el, bár zúrós ügyek természetesen akkor is voltak. A rettenetesnek kikiáltott osztállyal hamar jó kapcsolatunk alakult ki, büszke vagyok rájuk, sikeres emberek lettek, a mai napig tartják egymással a kapcsolatot. Rajtuk kívül még egy osztályom volt a Leőweyben, akikért, mint osztályfőnök emberileg is feleltem, szaktanárként pedig tucatnyi osztályban tanítottam a közel egy évtized alatt. Visszaigazolása munkámnak, amikor visszahívnak érettségi találkozókra, és ott elmondják, hogy mit köszönhetnek nekünk, és hogy sok mindenre csak utólag jöttek rá.

Hat év után már csak félállásban tanítottam, hogy tudományos munkával tudjak foglalkozni. Legutolsó osztályomat pedig már óraadóként érettségiztettem le, mert akkor már a szekszárdi főiskolán tanítottam. Nem volt könnyű döntés a középiskolai tanári pálya elhagyása, mert amikor a Leőwey Gimnáziumból kikerültem Szekszárdra, a gimiben felajánlották számomra az igazgatóhelyettesi állást, döntennem kellett a közoktatási és a tudományos karrier között, én a kockázatosabbat, az utóbbit választottam. Bár tudományos munkával már középiskolai tanár koromban is foglalkoztam, OKTV-re készítettünk fel diákokat, publikáltam, konferenciákra jártam, tankönyvírói pályázatokon indultunk. Ennek egyik legmegfoghatóbb eredménye a *Történelem 40 tételben* című fakultációs ismétlőkötetünk lett, amit volt feleségemmel közösen írtunk egy nyertes pályázat, a Pedagógus Szakma Megújítása projekt keretében. Ez a könyv a 90-es évek végén és az ezredfordulón évente többeszes példányszámában jelent meg a Nemzeti Tankönyvkiadónál,

a legtöbb középiskolában ez alapján tanították és foglalták össze a négy év anyagát, készítették fel érettségire a diákokat, sokan még ma is ez alapján tartanak számon. Mégis be kellett látnom, hogy a középiskolai tanári munka leterheltsége mellett valódi tudományos munkát tartósan nem lehet végezni, ez motiválta döntésemet.

Az egyetemi hallgatók – bár döntő többségükkel úgy érzem jó kapcsolatom volt és van – más kategória, mert általában csak egy-két szemesztert hallgatnak nálunk, akkor is már kész fiatal felnőttként, aztán átrobognak rajtunk, mint a gyorsvonat. Mire megismernénk őket, mire emberileg közel kerülhetnénk hozzájuk, továbblépnek a következő grádicsra, a következő évfolyamra. Igazából azokkal az egyetemistákkal tud kialakulni emberileg és szakmailag is közelebbi kapcsolat, most általában szólva a felsőoktatásról, akik valamilyen külön feladatot vállalnak mellettünk, bennünket választanak témavezetőnek, konzulensnek, csatlakoznak kutatócsoportunkhoz, vagy speciális külön képzéseinkhez. Velük többet találkozunk, jobban megismerjük őket, és ez egyáltalán nem mellékes. Hogy hasznát veszem-e a középiskolai tapasztalatomnak a napi egyetemi oktató munkában? Talán annyiban, hogy nemcsak magamra és a tudományomra figyelek, hanem a diákjaimra is, folyamatosan keresem a tekintetüket, figyelem a testbeszédüket, arckifejezésüket, követik-e, amit mondok, tudják-e jegyzetelni, egyáltalán érdekli-e őket. Ha fáradtnak látom őket, bedobok egy sztorit, vagy valami vaskos humort. Tudományos tekintetben az egyetem nyilván többet tud nyújtani, de a szerezések, osztálykirándulások, érettségi bankettek, sportdélutánok, szalagavatók semmivel össze nem mérhető hangulata, élménye csak a középiskolákban dolgozó kollégáknak adatik meg, nekem az életem teljességéhez tartozik, hogy mindkétben részem volt.

Tanári, oktatói tevékenységeddel párhuzamosan doktori képzésben vettél részt, PhD-fokozatot szereztél. Értekezésed témája az orosz feketeszázás mozgalom története volt, amiről akkor még vajmi keveset lehetett tudni Magyarországon. Hogyan találtad magadnak a témát? Mi keltette fel az érdeklődésedet a feketeszázak iránt?

Akkoriban olyan rendszer volt, hogy a diplománkat 5 évente valamilyen képzéssel meg kellett újítani. Magam leterheltségem ellenére rendkívül lelkes voltam fiatal koromban, és azzal együtt, hogy 1986-ban szereztem az ELTE diplomámat, így egyáltalán nem lett volna kötelező, de első tanári oklevelem öt éves évfordulóján beiratkoztam az akkor orosz tanszékből Szláv Filológiai Intézetté átalakuló program egyéves posztgraduális képzésére. Az is közrejátszott döntésemben, hogy a gimnázium orosz tagozata átalakult kéttannyelvű képzéssé, és én voltam az egyik, aki az orosz nyelven történő történelemtanítást kapta feladatul, és úgy

gondoltam a szlavisztikai képzés ehhez jó szakmai háttérrel fog nyújtani. A kurzus hathetes külföldi részképzést is tartalmazott, amit az akkor még Leningrádnak nevezett városban, a Herzen Pedagógiai Főiskolán kellett teljesítenünk. A nemrég elhunyt, ma már legendás Medve Zoltán professzor volt a témavezetőm, a ruszinok történetével foglalkozott, így természetesen ebből a témából írtam és védtem meg jelessel – akkor már oroszul – a záródolgozatomat, amit azóta publikáltam is. Ennek ellenére nem voltak tudományos ambícióim az oroszsal, továbbra is dualizmuskutató szerettem volna lenni. Az ELTE-n, ottani tanulmányaim során Niederhauser Emil professzort, a magyar történettudomány egyik legkiemelkedőbb alakját sikerült megnyernem témavezetőnek (épp most szeptemberben ünnepeljük az ELTE-n egy nagyszabású nemzetközi konferencia keretében születésének 100. évfordulóját), és az ő irányítása alatt is a magyarországi nemzetiségek 1867–1895 közötti történetével foglalkoztam, de most már a szlovák és a szerb nemzeti mozgalmat is bevontam vizsgálódásaim körébe a románon kívül, ebből született szintén jelessel megvédett egyetemi diplomamunkám. Egy alkalommal azonban egy konzultáción „Emil bácsi”, ahogy akkoriban mindenki hívta, feltette a „2000 dolláros kérdést”, hogy a továbblépéshez melyik hazai nemzetiség nyelvét kívánom megtanulni. Akkori tanári leterheltségem mellett egy új nyelv megtanulása szóba sem jöhetett, és őszintén szólva kedvem sem volt hozzá.

A sors nagy rendező, ismét egy véletlen fordulat következett. Nagyjából ezidőtájt a pécsi szlavisztikai posztgraduális program egyik oktatója, Lendvai Endre professzor feladott az *Ogonyok* című hetilapból egy cikket szakfordítási gyakorlatként, ami a képzés része volt. Ez a cikk valami „feketesázakról” szólt, rendkívül érdekes volt, egyúttal rendkívüli módon irritált, hogy annak ellenére, hogy két diplomát szereztem a felsőoktatásban és addigra már hetedik éve tanultam, még csak nem is hallottam róluk. Egy szélsőjobboldali irányzat, egy ősi középkori hagyományokon alapuló antiszemita pogromista tömegmozgalom, amelyik 1905-ben megmentette a cári rendszert, amelynek félmillió tagja volt, s a könyveink még csak említés szintjén sem tudnak róla! Elkezdtem foglalkozni a témával, rájöttem, hogy történelemtanításunk és tudásunk igencsak szelektált, óriási fehér foltok vannak benne, oroszul beszéltem, megláttam a témában a lehetőséget. Emil bácsi áldását adta a témaváltásra, de gond volt, hogy Magyarországon senki nem foglalkozott vele, talán a fiatalon elhunyt debreceni Menyhárt Lajost kivéve, de ő is inkább csak szövegeket közölt. Az akkor még Párt-, később Politikátörténetinek nevezett Intézetben kezdtem meg kutatómunkámat, mert a Gorkij Könyvtár mellett Magyarországon még csak itt voltak hozzáférhető anyagok. A témavezetőm Krausz Tamás lett, akihez Niederhauser professzor ajánlásával kerültem.

Döntő változás állt be tudományos pályámon, amikor az ELTE-n 1992-ben megalakult a Magyar Ruszisztikai Intézet, és posztgraduális képzést indított orosz

nyelv és irodalom, orosz–szovjet történelem témakörökben. Ide felvételiztem és felvételt is nyertem, amire nagyon büszke voltam, mert az egész országból csak hét embert vettek fel. Történészek csak ketten voltunk Radnóti Klárral, aki ma a Nemzeti Múzeum tudományos főmunkatársa. Itt a szakma akkori legjobbjai, Szilágyi Ákos, Sz. Bíró Zoltán, Szergej Filippov, Szvák Gyula, Tóth Szergej, Kende Péter stb. tanítottak bennünket, kollégaként kezelve a hallgatókat. A képzés részben oroszul folyt, tulajdonképpen itt lettem ruszista, ekkor jelentek meg első orosz témájú publikációim, itt nyertem el első kutatói ösztöndíjaimat. Annak érdekében, hogy Pesten az Intézetben tanulhassak, ahol egyébként én voltam a legidősebb a magam 34 évével, és felszabadítsak legalább heti két napot a kutatómunkára, a Leőwey Gimnáziumban teljes állásból félállásba mentem át, ami nehéz döntés volt, de szerencsére az Intézetben kaptunk ösztöndíjat és a család is támogatott, így nem fogtunk anyagilag padlót a tudományos ambícióim miatt.

További gondot jelentett, hogy a pesti Ruszisztikai Intézetben, amikor 1995-ben végeztem, nem nyílt módunk doktori értekezést védeni, mert a tudományos minősítési rendszer időközben átalakult, az Akadémián megszűnt az aspirantúra, a doktori képzések átkerültek az egyetemekhez, az új típusú PhD-képzéseket azonban akkreditáltatni kellett, ami nem ment gyorsan és csak kevés helyen sikerült. Két lehetőségem volt: az egyik, hogy Pesten beiratkozom Palotás Emil történészprofesszor doktori iskolájába, ahol nyilván nagyon sok mindent elfogadtak volna a korábbi ruszisztikai posztgraduális képzésből, de az igazat megvallva nagyon elegendő volt már a Pestre vonatozásokból, a családomtól történő távollétől; a másik, hogy hazajövök Pécsre, ahol Ormos Mária akadémikus 1993-ban akkreditáltatni tudta az ország egyik első új típusú doktori képzését. Sohasem fogom elfelejteni a professzorasszony kedvességét és nagyvonalúságát, ahogy pesti ajánlásaimmal és Majoros István professzor támogatásával, aki tanárom volt még a régi főiskolai képzésben, egyéni levelezőként befogadott a programba, ő is respektálta pesti tanulmányaimat, de közölte, hogy a különbözeti vizsgákat le kell tennem. Különös helyzet állt elő, tanultam – ki tudja már hanyadik éve – ezúttal a pécsi programban, miközben Ormos Mária felkért, hogy ugyanazon programban tartsak ruszisztikai témájú előadásokat, ugyanis félig kollégaként, félig diájaként tekintett rám. A professzorasszonynak óriási erkölcsi és szakmai tekintélye volt, sohase fogom elfelejteni, mikor beült meghallgatni az előadásomat, nyilván ekkor döntötte el, hogy érdemes-e hosszabb távon számolni velem. Én roppant ideges voltam, és úgy éreztem, magam, mint egy sportoló a világbajnoki döntőn. Végül 1997-ben letettem a doktori szigorlatot és egy évvel később *summa cum laude* minősítéssel megvédtem PhD-értekezésemet a feketeszázas mozgalom történetéből, amelyet egy esztendővel később korábbi alma máterem, az ELTE Ruszisztikai Intézete adott ki.

A rendszerválást követően mennyire volt kurrens és népszerű dolog orosz, szovjet történelemmel foglalkozni?

Ez körülbelül olyan dolog, mint amikor az ember rohan, hogy le ne késsen a Titanicról. Megtaláltam a témámat, a képzőhelyemet, beindult a tudományos pályám, ugyanakkor a rendszerváltás után az orosz–szovjet téma rendkívül népszerűtlen volt, szinte szalonképtelennek számított, légüres térbe kerültünk. Több olyan kutató is volt, aki témát váltott, vagy felhagyott a történettudománnyal, esetleg gyökeresen megváltoztatta korábbi szakmai nézőpontját. Ezért is volt úttörő kezdeményezés a Szvák Gyula professzor által alapított budapesti Ruszisztikai Intézet, mert segítette a szakma fennmaradásában. Világnézettől függetlenül válogatták össze az oktatói gárdát, emlékszem Berki Feriz személyében még ortodox pap is tartott nekünk előadásokat. Nekem személyesen egy dolog segített, az, hogy szélsőjobb-kutató lettem, ami bizonyos szempontból és más országok esetében is érdekes volt, hiszen a rendszerváltás előtt csak a bolsevizmussal és a baloldal történetével illett foglalkozni. A feketeszázas téma ostobaságnak tűnt 1990 előtt, viszont nagyszerű választásnak a rendszerváltás után, a tudományos egyensúly úgy nagyjából a szakma egészét tekintve az ezredforduló környékén kezdett lassan helyreállni.

Azt is hozzá kell tennem, hogy a '90-es évek közepétől, az ELTE posztgraduális képzésének befejezésétől a Szekszárdi Pedagógiai Főiskolára kerültem tanítani, ahová korábban óradóként dolgoztam be magam, és ahol figyelembe véve életkoromat és képzettségemet adjunktusként kezddhettem oktatni. Itt orosz kurzusaim nemigen voltak, hiszen az „Ember és Társadalom Műveltségterület”, amelynek keretében az akkori Társadalomtudományi Tanszék történelmet tanított, csak 6. osztályig nyújtott a hallgatóknak valid képzést. Így ókori és középkori egyetemes történelmet, valamint magyar történelmet tanítottunk nagyjából a Rákóczi-szabadságharcig, ott és akkor „mindenhez is” kellett értenünk, nekem ez a középiskolai tanári múltammal nem jelentett gondot, kurzusaink anyagát jegyzetben írtuk meg hallgatóinknak. Az orosz csak nagyon marginálisan, választott specializáció keretében került elő, és így csak azok jártak oda, akiket kifejezetten érdekelt valamiért a téma, így az oktatásban ez a kérdés szerencsére nem jelentett gondot. A pécsi egyetemen pedig, amikor az ezredforduló után bekerültem, a hallgatók már szívesen választották programjaimat, igaz itt sem csak az orosz–szovjet történelemmel foglalkoztam, hanem főként a 19. századi nemzetközi kapcsolatok és az ipari forradalmak történetéből tartottam szemináriumokat és előadásokat. Az általam szerkesztett *A hosszú 19. század rövid története* című tankönyvünkben is, amelyet diákjaink számára írtunk, az oroszon kívül ezeket a fejezeteket írtam meg.

Az orosz–szovjet történelem szakértőjeként, kutatóként, orosztanárként milyen személyes élményeid, tapasztalataid vannak a Szovjetunióról, Oroszországról, az orosz emberekről?

Nehéz erről beszélni a jelenleg több mint egy éve tartó orosz–ukrán háború árnyékában, amelynek egyelőre nem látjuk a végét. Nehéz ez a kérdés most arra gondolva, hogy 2005 nyarán még Beregszászon a Kölcsey Akadémián tanítottam a II. Rákóczi Ferenc Magyar Főiskola szervezésében, ahová teli csomagtartóval hordtuk ki a szakkönyveket, egyik Gulag-kutató doktoranduszommal pedig alig egy évvel a jelenlegi háború kitörése előtt kijevi, ungvári kutatóutat terveztünk, az ottani levéltári források összegyűjtésére. De nem kívánok kitérni a kérdés elől, akkori impresszióimat foglalnám össze.

Először 1980 januárjában utaztam ki az akkori brezsnyevi Szovjetunióba, Leningrádba egy hathetes „sztazsirovkára”, részképzésre, ami az orosz szakos egyetemi hallgatók számára kötelező volt. Itt kaptunk egy dózist az orosz télből, mínusz 20–30 fokon, valamint a kollégiumi rendszerből, az oktatás merevségéből, a levélcenzúrából és általában a szovjet valóságból. Döbenten álltunk az üres üzletekben, a kádári Magyarország élelmiszer ellátása ehhez képest földi paradicsomnak tűnt, mindazonáltal a napi több orosz nyelvű óra és az anyanyelvi környezet tudásunkat természetesen fejlesztette. Ma már megmosolyogatóan kicsinyes módon sefteltünk az orosz diákokkal, farmert és fogamzásgátlót vittünk ki, és lemezjátszókat, bakelitlemezeket, étkészletet, lámpákat stb. hoztunk haza, ami az itthoni árakhoz képest filléres dolognak tűnt. Később már orosztanárként hathetes továbbképzésen voltam kint, ekkor a gorbacsovi késő-szovjet valóságot ismerhettük meg testközelből. Akkoriban alkoholtilalom volt, egy üveg vodkáért, amit itthon gond nélkül lehetett kapni, istenként tisztelték az embert. Később, a '90-es években az Orosz–Magyar Akadémiai Vegyesbizottságtól kutatói ösztöndíjakkal, amelyeken disszertációmhoz gyűjtöttem orosz levéltári anyagot, és konferenciákon voltam kint, immáron az Orosz Föderációban, és szemtanúja voltam azoknak a hatalmas változásoknak, amik a szovjet rendszer bukása után végbe mentek. A boltokban megjelent az áru, minden drága lett, az emberek jobban öltözöttek voltak, és az újságos-standokon Freudot, ortodox bibliát, útikönyveket és pornót kínáltak egymás mellett, mindent, ami a szovjet időkben tilos volt. Rendkívül érdekes volt látni ezt a világot. Moszkvában, ha az ember végigsétált a „Régi Arbaton”, ami a budapesti Váci utcának felelne leginkább meg, akkor mintha egy ázsiai bázárban lett volna, tőle nem messze az „Új Arbaton” pedig a legmodernebb nyugat-európai nagyvárosok millióját lehetett érzékelni.

Hogy milyenek az orosz emberek? Erről rengeteget írtak már utazók, beszámolóik mindig népszerű olvasmányoknak számítottak, s mindegyikben olvasható, hogy bizalmatlanok a külföldiekkel. Jómagam akár diákként, akár tanárként,

akár kutatóként voltam kint, mindig egyetemi, akadémiai emberekkel találkoztam, akik természetesen jóval intelligensebbek voltak az átlagnál, de az utca, a hétköznapi valósága mindenesetre megérintett. Úgy ismertem meg őket, mint akik rendkívül szélsőséges érzelmi skálán mozognak, nagyon tudnak elutasítani és elfogadni is, sztereotípiák voltak a régi szovjet filmekkel kapcsolatban is, hogy vagy kegyetlenek, vagy „érzelgősek, szentimentálisak”. Ha valakit a bizalmukba fogadtak, akkor azzal nagyon kedvesek tudtak lenni. Mondok egy példát: a tanárnőnk, aki a hathetes továbbképzésünkön a témavezetőnk volt, húsvét alkalmából meghívott a lakására egy kis „terülj-terülj asztalkámra” két kolléganőmmel, akikkel együtt tanultunk kint. Minden volt bőviben, ittuk a bort és a vodkát, mondtuk az ilyenkor szokásos és kötelező tóosztokat. Csak később, véletlenszerűen tudtuk meg, hogy azért, hogy az alkoholtilalom idején egy üveg vörösbort elénk tudjon tenni, előző nap kilenc (!) órát állt sorban egy olyan üzlet előtt, amelyben szoros kivételként megengedték az alkohol árusítását. Az orosz történelem más, és az orosz valóság is más, mint a mi életünk, a mi életfelfogásunk. Elképesztő sztorijaink voltak, amelyeket mesélgetünk ma is diákjainknak, ezekből értettük meg az obszcina-szemléletet, a közösségi létfelfogást, ami alapvetően eltér az európai individualista szemlélettől. Amikor egy buszon, ha a bejárati ajtó mellett álltam, nekem mutatták fel az új felszállók a jegyeiket, ezzel sokáig nem tudtunk mit kezdeni, orosz barátaink viszont azt nem értették, hogy mi mit nem értünk. A buszon utazók egy közösség, aki felszáll, az csatlakozik a közösséghez, és igazolja, hogy jogosan csatlakozott, nem „nyúl”, vagyis nem potyautas. Kiknek igazolja? A közösség tagjainak, vagyis aki éppen az ajtónál áll... vagy amikor egy étteremben, amely tele van üres asztalokkal, odaültetnek egy olyan asztalhoz, ahol már ketten vagy többen ültek – kényszerközösséget teremtettek, így az intimitás azonnal elveszett számunkra, és azon szerencsétlenek számára is, akikhez ültettek minket. Nálunk ez elképzelhetetlen lenne. Még sorolhatnám, de az orosz másságot csak testközelből lehet megérteni. A térszerűség kedvéért hozzá kell tenni, hogy az utóbbi időkben, a Szovjetunió szétesését követően óriási változások zajlottak le, és tapintható volt az európaizálódás, a modernizálódás, például az utcák tisztaságában, az emberek öltözködésében, a boltok kínálatában, igaz, ennek az lett az ára, hogy Moszkva a világ egyik legdrágább városa lett.

Jómagam 2003-ban voltam utoljára kint, egy nemzetközi konferencián adtam elő, a későbbiekben úgy alakult, részben személyes élethelyzetem megváltozása (21 év házasság után elváltam), részben további tudományos munkám iránya, részben pedig kutatócsoportom nemzetközi kapcsolatépítése miatt, hogy a nemzetközi tudományosságot Lengyelország, Horvátország, Szlovákia, Csehország, legutóbb pedig Franciaország felé vittük tovább. Ugyanakkor a konferenciák és a közös munka során kialakult egyes orosz történészekkel, hungarológusokkal, Kelet-Európa-kutatókkal, az Orosz Tudományos Akadémia és a Moszkvai

Egyetem munkatársaival olyan emberi és szakmai kapcsolatom, kapcsolatunk, amelyeket a mai napig fenntartunk, egyetemes történelmet e nélkül nem lehet művelni. A háború e tekintetben is nehéz helyzetet teremtett, bár a kitörésekor az Orosz és a Magyar Tudományos Akadémia is deklarálta elhatárolódását a katonai erőszaktól, és a normál államközi kapcsolatok is fennmaradtak, de a tudományos kapcsolatok lényegében – teljesen érthető módon – lefagytak.

Pécsen, de országosan is Bebesi György neve leginkább a MOSZT Kutatócsoporttal kapcsolódik össze, talán nem titok, hogy életműved egyik legfontosabb darabjáról van szó. Mesélnél a kutatócsoport létrejöttéről, működéséről?

Az előzményekhez tartozik, hogy 2001-ben a pécsi egyetem szekszárdi karáról bekerültem a BTK-ra, az Újkortörténeti Tanszékre. Nem volt egyszerű, hiszen az egyetemi státusz akkoriban is az elérhetetlenség kategóriájába tartozott. Már 1998-tól, PhD-értekezésem megvédésétől óraadóként tanítottam a Font Márta professzorasszony által alapított Balkanisztikai Programban, és Ormos Mária is felkért doktori előadásokra, a doktori programban történő közreműködésre. Majd három évvel később álltak úgy együtt a csillagok, hogy docensként be tudtam kerülni a tanszékre. Majoros István professzor, aki a tanszék vezetője volt, s akihez régi kollegiális barátság fűzött, meghívást kapott az ELTE-re, hogy a nyugdíjba vonuló Diószegi István professzor állását foglalja el, így megürült egy hely, s a tanár úr engem javasolt maga helyett. Akkoriban Font Márta volt a dékán, Ormos Mária a doktori program vezetője, a Modernkori Történeti Tanszékét pedig Fischer Ferenc professzor vezette, valamennyien és a tanszék minden egyes akkori tagja is támogatta a bekerülésemet, a pillanatot meg kellett ragadni, még akkor is, ha az állásváltás azzal járt, hogy Szekszárdon elnyert, a köztársasági elnöktől kapott főiskolai tanári címemről ezért le kellett mondanom. Szekszárdon ugyanis a 90-es években befutottam egy ígéretesnek tűnő oktatói karriert, ezt kellett feladnom egy alacsonyabb beosztást elfogadva az egyetemi oktatói létért, és hogy hazajöhessenek szülővárosomba Pécsre.

A professzori címhez járó kis ezüstjelvényről, ami a főiskolai tanári címhez járt, azonban csak egy évre kellett lemondanom, 2002-ben Ormos Mária gyakorlatilag „kötelezett rá”, hogy habilitáljak. Az eljárás sikeres volt, azt ismét *summa cum laude* minősítéssel abszolváltam, anyaga megjelent az akkor még futó Habilitációs Füzetekben. A professzorasszony azért is sürgetett, mert a Doktori Programnak az akkreditáció miatt szüksége volt habilitált emberekre, másrészt volt egy elképzelése, amit miután az Újkortörténeti Tanszék docense lettem, rendszeresen felvetett nekem. Úgy gondolta, hogy a hazai ruszisztikai–szovjetológiai kutatások túlságosan egyközpontúak, Budapest centrumúak, és szeretett volna egy regionális kutatói bázist kiépíteni, nem ellenük, hanem mellettük. Azért is támogatta intenzíven

Pécsre kerülésemet és professzori habilitációs eljárásomat, mert alkalmasnak vélt arra, hogy megteremtsem ezt a centrumot, ezt a kutatócsoportot. Én eleinte – ma már kissé naivnak tűnő módon – ellenálltam, bár az életkorom bőven megvolt, 40 fölött voltam, amikor átkerültem a Bölcsészkarra, kutatóként, oktatóként azonban egyszerűen még nem éreztem magam annyira felkészültnek, tapasztaltnak, hogy egy tudományos műhelyt alapítsak és vezessek. 2004-ben aztán olyan „erőtéljes” formában hangzott el sokadszorra is a felvetés, hogy úgy gondoltam, rendben, vágjunk bele. Így érkeztünk el a Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport (MOSZT) alapításához, amit te ugyanolyan jól ismersz, mint én, hiszen gyakorlatilag közösen alapítottuk.

Mivel státuszt, egzisztenciát senkinek nem tudtunk adni, úgy határoztuk meg magunkat, hogy „független kutatók autonóm társulása”. Azt tűztük ki célul magunk elé, hogy tudományos fórumot teremtsünk az orosz–szovjet történelem iránt érdeklődő hallgatóknak és kollégáknak, ezért konferenciákat, előadássorozatokot, workshopokat szerveztünk, témavezetési lehetőséget biztosítottunk az ebből a témából szakdolgozni kívánó fiataloknak. Pályáztunk, néha nyertünk is, és támogattuk a hallgatók pályázati tevékenységét, OTDK és egyéb megmérettetésekre történő felkészülésüket, a tehetséggondozást kezdettől kiemelt feladatunknak tekintettük. Működésünkben a hangsúlyt az önállóságra, a függetlenségre, és a kutatói szabadságra helyeztük. Bárki csatlakozhatott hozzánk, ha diákként vagy kollégaként érdekelte valamely kompetenciánkba tartozó téma, és kötelezettségek nélkül addig maradhatott a MOSZT tagja, ameddig úgy látta, hogy számára van értelme annak, hogy ehhez a műhelyhez tartozzon. Diákok számára azt szabtuk feltételül, hogy lehetőleg beszéljenek vagy tanuljanak oroszul, vagy valamely szláv nyelven, vegyenek részt legalább egy tudományos konferencián, és jelenjen meg legalább egy témába vágó publikációjuk. Mivel manapság aránylag kevesen beszélnek oroszul, belső nyelvi képzés beindításával próbáltuk elősegíteni, hogy legalább olyan szintre jussanak el, hogy a forrásokat tudják olvasni.

A kutatócsoport nevét többen közösen találtuk ki, talán Huszár Mihály fejéből pattant ki a végleges verzió, egy olyan megoldás, hogy annak oroszul, sőt a legtöbb szláv nyelven legyen jelentése. A Modernkori Oroszország és Szovjetunió Történeti Kutatócsoport kezdőbetűit összeolvasva jön ki a MOSZT szó, ami közismert módon hidat jelent. Mi ezt nagyon fontos tudományos ars poeticánknak gondoltuk. Az egyetemen ugyanis működött néhány hasonló profilú műhely, például Font Márta Kelet-Európa és a Balkán Története és Kultúrája Kutatói Központja, a Pécsi Akadémiai Bizottság keretein belül Sashalmi Endre Kelet- és Közép-Európa Története munkacsoportja, az ELTE-n a Ruszisztikai Intézet, és a külföldi hasonló profilú műhelyek, amelyekkel munkánk során kapcsolatba kerültünk. Nos, úgy gondoltuk, hogy egyik kiemelt küldetésünk a tudományos kapcsolat-építés, nevünknek megfelelően egyfajta híd szerep betöltése. Megalakulásunkban

Ormos Mária mellett kitüntetett szerepet játszott a csodálatos emlékü Harsányi Iván professzor, aki a kezdetektől ott bábáskodott mellettünk, kedves és nagyon jó tanácsokkal látott el bennünket, írásainknak szigorú lektora-korrektora volt. Míg Ormos Máriában „alapító anyánkat” tiszteltük, Ivánt halánk és tiszteletünk jeléül a MOSZT örökös tiszteletbeli elnökévé választottuk. Ő nem sokkal halála előtt hatalmas személyes könyvtárának ruszisztikai–szovjetológiai könyvvállományát – több mint 800 kötetet (!) – kutatócsoportunkra hagyományozta, amit a mai magyar valóságnak megfelelően személyautónk csomagtartóját és hátsó üléseit megpakolva autókaravánnal hoztunk Pécsre. Tízéves jubileumi konferenciánkat az alapítók tiszteletére szerveztük és adtuk ki kötetben az anyagát.

A műhelyt egy kis létszámú operatív csoport irányította és irányítja. Eleinte te voltál az alelnököm, majd habilitációd után a társelnököm, egy-egy tehetséges diák látta le a titkári pozíciókat, és létezett egy tágabb vezetőségünk is, amelyet egy-egy fontos döntés esetén hívtunk csak össze, vagy konzultáltunk velük, nagyszerű kollégák a tagjai, mint például Végh Ferenc vagy Hornyák Árpád. Elméletileg mindenkinek a vezetőségben van egy reszortja, nevesített feladata, de ezt inkább mindig csak formalitásnak tekintettük. Igazán a 2010-es évek közepétől volt egy nagyon erős, termékeny időszakunk, amikor Bene Krisztián, a PTE BTK jelenlegi megválasztott dékánja lett a műhely alelnöke, vele tudtunk nyitni nyugati, francia kutatási irányba is, Te akkor lettél társelnök, és egy nagyon tehetséges hallgató, ma már negyedéves doktorandusz, Bárdonicsek Dominika vette át a titkári teendőket. Meg kell említenem Csurgai Zoltán nevét is, aki informatikai szempontból tartja össze a csoportot, és kezeli webes felületeinket. Akkori produktívitasunkon látszott, hogy egy nagyon erős csapat került a MOSZT élére. Tudományos függetlenségünket mindig meg tudtuk őrizni, hiszen eleinte a Doktori Program, 2008-tól pedig a Történettudományi Intézet önálló műhelyként működhetünk. Egy felettesünk volt, a mindenkori intézetigazgató, de becsületükre legyen mondva, hogy az alapító Ormos Máriától Fischer Ferencen és Sashalmi Endrén keresztül a jelenlegi igazgató Vitári Zsoltig, szakmailag soha senki nem szólt bele a működésünkbe, tudományos kompetenciánkat és önállóságunkat mindig tiszteletben tartották.

Még egy területe van a kutatócsoport működésének, amelyre talán közel két évtized elteltével a legbüszkébbek lehetünk, ez a 2006-ban útjára induló kiadványsorozatunk, a MOSZT Könyvek, illetve 2015-ben a te publikációddal induló MOSZT Füzetek. Úgy gondoltuk a szakmai fórumteremtés csak akkor lehet teljes, ha tagjainknak publikációs lehetőséget is biztosítunk. Akkoriban még nem volt a „Q”-mánia, az Egyetem Történettudományi Intézete egy önálló műhelyének kötetében megjeleni önmagában rangot jelentett. Szinte minden műfajban jelentek meg kiadványaink, így tanulmány- és konferenciakötetek, monográfiák, forráskiadványok, doktori értekezések anyaga, sőt kísérleteztünk egy új történeti műfaj, a „tudománytűkőr” megteremtésével is.

Ennek keretében összegyűjtöttük és szerkesztett formában kiadtuk a hazai történeti ruszisztika–szovjetológia teljesítményéről készült recenziókat, ismertetéseket, ez lett a *De Disciplina Rusistica I*. A már készen lévő második kötet a külföldi történeti ruszisztika hazai recepcióját tartalmazza, a még csak tervezett harmadik kötet pedig a magyar történettudomány eredményeinek külföldi fogadtatását teszi majd közzé. A MOSZT Füzetek koncepciója az volt, hogy az egy tanulmány kereteit meghaladó, de egy kötet terjedelmét el nem érő írásoknak is lehetőséget biztosítsunk a megjelenésre, vagy közöltünk egy forrást, illetve kiadtuk például Bene Krisztián szovjet történelemhez kapcsolódó francia nyelvű cikkgyűjteményét is. Hogy erősítsük a kötetek szakmaiságát, egy idő után szerkesztőbizottságot és tanácsadó testületet kértünk fel a kötetek mellé neves hazai és külföldi történészekből, hogy a bennük megjelenő publikációk rangját ily módon is növeljük. Tanulmány- és konferenciaköteteinkben gyakran felvállaltuk az „első publikáció kiadásának” felelősségét, kockázatát, még ha ezek több esetben nem is voltak teljesen kiforrott írások, de úgy gondoltuk, hogy egy megjelent írás hatalmas inspirációt jelent egy fiatal kutató pályáján. Eddig 23 kötetet és hat füzetet jelentettünk meg, ami úgy gondolom önmagában is jelentős mennyiség, van köztük több, amely már a második-harmadik kiadásnál tart. Kiadványaink PDF-formátumban a kutatócsoport honlapjáról regisztráció és díjfizetés nélkül hozzáférhetőek, letölthetők, egy célunk van vele, hogy minél több emberhez eljussanak, ezért vagyunk jelen a „Fészbukon” is. Végül egy mondat arról, hogy nem tudok elég hálás lenni kollégáimnak, akik 60. születésnapomra egy izléses kivitelű, tartalmi szempontból is igen színvonalas köszöntő kötettel leptek meg, amelynek azt a címet adták, hogy *A pécsi ruszisztika szolgálatában*.

A bölcsészkaron a népszerű oktatók közé tartozol, aki nemcsak tartalmas, élvezetes órákat tart, de a hallgatókkal is jól megtalálja a közös hangot. Kiemelt misziódnak tekinted a tehetséggondozást, melynek terén nagyon szép eredményeket értél el. Melyekre vagy a legbüszkébb ezek közül?

Nagyon megtisztelő hallani a kérdésbe fogalmazott állítást, hogy jó a hallgatókkal való viszonyom. Ezt magam is így érzem, és annak is örülök, ha szívesen veszik fel óráimat és azokról jó visszajelzéseket kapok. Mindig törekedtem az érdekes mesélésre, az érdekes történetekre, és élve az egyetemi oktatói szabadsággal, gyakran engedek meg magamnak humort, kiszólásokat, személyes dolgok felemlítését, amelyek fenntartják a figyelmüket, elviselhetővé teszik számukra, hogy másfél órát kell egyhelyben ülniük és figyelniük, jegyzetelniük. Szemináriumokon és vizsgákon pedig próbálok arra figyelni, hogy ha valami nem tetszik, azt olyan formában javítsam ki, hogy ne alázzam meg az érintett hallgatót, egyszerűen szakmailag közöljem vele, hogy ezt szerintem hogyan kellett volna csinálni, vagy legközelebb hogyan lehet jobban csinálni.

A Bologna-rendszer bevezetése előtt volt tanszékvezetőmmel, Hahner Péterrel alkottuk az egyetemes újkortörténeti szigorlati bizottságot, és volt egy ilyen bizottság magyar történelemből is, ahol egy nagyon kemény kollégánknak vizsgáztatott. Nálunk is magas volt a bukási arány, de ránk soha nem érkeztek panaszok, mert nem aláztuk meg a sikertelenül vizsgázott hallgatót, a „sajnos vissza kell még egyszer jönni”, „sajnos ezt meg kell ismételni”, „ez most sajnos nem volt elég” formulákat alkalmaztuk. Ugyanakkor, ha tárgyilagos akarok lenni, nekem is gurult már el a gyógyszerem, és az oktatói munka hallgatói értékelésében a sok dicséret, szuperlatívusz mellett kapok időnként kemény beszélőásokat is, a mai világban az ember nem tudja, nem tudhatja, hogy akár akarátán kívül mikor sért meg valakit.

Ami a tehetséggondozást illeti, a hallgatókkal való törődést talán évtizedes középiskolai tanári múltamból, talán pedagógus családomból, igazából nem tudom honnan hozhattam. Magam megkésett emberként, aki jelentős késéssel már nem fiatalon került a felsőoktatásba, világos volt, hogy a csúcsra nem juthatok, de diákjaimból igyekeztem a legtöbbet kihozni, sikereiket saját szakmai sikeremként éltem meg. Szerencsére sok példát mondhatok, OTDK-n, VMTDK-n, „Az év orosz dolgozata” pályázaton elért helyezéseket, elnyert ÚNKP-ösztöndíjakat. Bár általában az elismerések elkerülnek, de amelyek vannak, azokat egy kivétellel tehetséggondozásért kaptam, például rektori dicsérek, illetve a legfontosabb, ami életművem egyik megkoronázása, az Arany Katedra-díj, amelyet hallgatói kezdeményezésére tavaly kaptam meg, és amelyet karonként csak egy oktatónak ítélhetnek oda. Az elismerést személyesen Rektor úrtól, méltó ünnepélyes keretek között kaptam meg, azóta már bekeretezve fent van a szobám falán. A kivétel pedig 2006-ban az MTA Bolyai János Ösztöndíj Kuratóriumának elismerő oklevele és emlékérmé volt, amivel az ösztöndíj időtartama alatt végzett kiemelkedő kutatói munkámat ismerték el.

A sok sikeres ember közül, akiknek egyengettem a pályafutását talán téged említhetnélek első helyen Attila, talán nem véletlen, hogy téged kért fel a *Pontes* az interjú elkészítésére, hiszen első hallgatóim egyike voltál, doktori témavezetőd voltam, utódom lettél Szekszárdon, ma pedig a Nemzeti Emlékezet Bizottsága (NEB) kutatásvezető tudományos főmunkatársaként, saját szakterületeden az országosan is ismert történészek közé tartozol. De említhetném Huszár Mihályt, aki Marcaliban vezető történész-muzeológus lett, és 2023. május 3-án védte meg doktori értekezését, vagy éppen Bordás Bertalant, akit BA-s kora óta tanítok, jelenleg már doktorjelölt és tanársegéd a tanszékünkön, ő lesz a következő, aki PhD-t fog védeni. A már említett Bene Krisztián is a diákom volt, vele elsősorban a kutatócsoportunkban végeztem hosszú éveken keresztül nagyon sikeres közös munkát. Semmiképpen sem hagyhatom ki Bárdonicsek Dominikát, aki nem is tudom hány díjat nyert, hányszor nyert el pályázatokat, ösztöndíjakat, jelenleg negyedéves doktorandusz, az Arany Katedra-díjamat is nagyrészt az ő eredményeinek

köszönhetem. Olyan munkával lett első az ELTE Év Orosz Dolgozata pályázatán, hogy a bírálók mielőbbi publikálását javasolták, így 25 évesen kötete lett a MOSZT Könyvek sorozatban, amely eddig két kiadást ért meg. De sok nevet sorolhatnék még, akik a kutatócsoport tagjai voltak, avagy orosz–szovjet témából szakdolgoztak, és ma már középiskolai, általános iskolai tanárok, levéltárosok, muzeológusok, katonák, könyvtárosok. Sajnálatos módon vannak olyan kiemelkedő tehetségek is, akiket egzisztenciális okból nem sikerült a pályán tartani, ilyen például Saáry Gábor, aki orosz témájú dolgozatával országos első díjat nyert, kötete jelent meg, hadtörténeti levéltári kutatásokat folytatott, és elképesztően jó anyagot gyűjtött össze, zsebében volt a doktorija, de anyagilag nem tudta tovább finanszírozni a tanulmányait.

Már hosszabb ideje dolgozol egy monográfián Szergej Juljevics Vitte élettörténetéből. Ki volt ő, és miért fontos az ő alakja a 19–20. század fordulójának orosz történelmében?

2009-ben tartottak egy szavazást az Orosz Föderációban, amely azt vizsgálta, hogy kik a lakosság által legjelentősebbnek tartott történelmi személyiségek. Ennek során több mint 45 millió SMS és internetes szavazat érkezett be, végül Alekszandr Nyevszkij, a svédeket és a német lovagrendet legyőző novgorodi fejedelem, a „jégmezők lovagja” került az első helyre, és Sztolipin, a kitűnő reformer miniszterelnök, akinek munkásságára Oroszország kevés alkotmányos előzményeként támaszkodhat, lett a második. Ez nem volt sem meglepő, sem zavaró számomra, az azonban igen, hogy Sztolipin elődje, Oroszország első alkotmányának kidolgozója és első alkotmányos miniszterelnöke, Szergej Juljevics Vitte még a faszorban sem volt, még a listákra sem került fel.

Vitte személyével a feketeszázasság kutatása során kerültem kapcsolatba, nagyjában-egészében reformkonzervatív politikusnak tekinthető, aki hihetetlenül tiszta, józan fejjel gondolkodott a bel- és külpolitikáról a 19–20. század fordulóján, ami kortársai többségéről egyáltalán nem volt elmondható. Életművének óriási eredményei vannak az orosz történelem egésze szempontjából: még fiatal, új miniszterként ő volt az egyedüli, aki a kolerajárvány idején el mert utazni a fertőzött területekre, hogy beszámolót írthasson a cárnak, és mivel a betegeket az elmenekült orvosok helyett diákok látták el, jelentése hozzájárult, hogy a diákokat, akiknek a helyzete a közülük kikerülő terroristák miatt megrendült, a cári hatalom rehabilitálja. Az 1890-es években közlekedési miniszterként ő államosította a magánvasutakat, megszervezte az egységes közlekedési hálózatot, később pénzügyminiszterként ő építette meg a transzszibériai vasutat. Szintén pénzügyminiszteri minőségében ő helyezte aranyalpra a rubelt, ő államosította a szeszfőzést és rendelte el a vodka visszaváltható üvegben történő árusítását (a korábbi,

vödörben történő forgalmazás helyett). Mint említettem, ő kapott felkérést az első alkotmány kidolgozására, amit a cár 1905. október 17-i híres manifesztumában hirdetett ki, és ő alakíthatott először már az új elvek szerint kormányt, vészterhes időkben, az első orosz forradalom idején. Bár kegyvesztett lett az udvari intrika miatt, de amikor a szégyenteljes módon elveszített 1905-ös orosz–japán háború után az ország békekötésre kényszerült, az uralkodó őt hívta vissza és bízta meg a béke delegáció vezetésével. Vitte egy vesztes háború után kevés híján győztes békét kötött, megmentette Oroszországot a megaláztatásától, egy korabeli mondás szerint az oroszok első győzelme a háborúban a béke volt. Ő volt az, aki rendkívül élesen elítélte az udvari miszticizmust, amely a cárné körül központosult, és majd Raszputyinban öltött testet. Egyike volt az elsőknak, akik kimondták, hogy II. Miklós alkalmatlan a trónra, a feketeszázakat pedig nemes egyszerűséggel „mocskos söpredéknek” titulálta, aminek az lett a következménye, hogy a szélsőjobb később kétszer is megpróbálta meggyilkolni. Nyers szókimondása, arisztokratikus viselkedése, kíméletlen érvelési technikája miatt nem volt népszerű, de személye nélkül az ország polgári modernizációja, alkotmányos átalakulása elképzelhetetlen lett volna. Rengeteg dokumentummal alátámasztott önéletrajza, amely mintegy 640 oldalas, az *Egy kegyvesztett visszaemlékezései* Magyarországon is megjelent még 1964-ben, és a korszaknak memoár jellege ellenére egyik legfontosabb forrása. Számomra ő és Sztolipin olyanok, mint a magyar történelemben Széchenyi és Kossuth. Bár voltak vitáik egymással, de mindkettőjük rengeteget tett a magyar polgári átalakulásért, egyik nélkül a másik nem képzelhető el. A 2010-es évek közepén álltam neki a Vitte-életrajznak, több anyagot már konferenciára vittem, illetve publikáltam is előzetesen a készülő monográfiából, jelenleg olyan 300 oldalas terjedelemmel tartok, ez kb. a leendő kötet kétharmada. Mint minden történész magam is azzal a gonddal küzdök, hogy a napi feladatokat a készülő nagyobb szabású művek elé kell sorolni, de egy-két éven belül szeretném befejezni a munkát.

Az utóbbi években a dekabristák felé fordult az érdeklődésed. Velük kapcsolatban milyen új kutatási eredmények, szempontok gazdagíthatják eddigi ismereteinket?

A dekabristák már korábban is nagyon izgatták a fantáziámat, csak nem volt időm elmélyültebben foglalkozni velük. Az orosz történelem egyik nagy kérdése, hogy mennyire autochton a fejlődése, hogy alakult úgy az ország sorsa, hogy alakult 19. századi története oly módon, hogy az egy fegyveres hatalomátvételbe, polgárháborúba torkolljon, amely végül a Szovjetunió megszületéséhez vezetett. Hol vannak a bolsevizmus gyökerei, mikor jelenik meg először a cárgyilkosság gondolata, mikor jelentkezik először szervezett ellenállás az autokráciával szemben, és még sorolhatnám. A dekabristáknak több irányzata volt, történetük a Honmentő Szövetség megalakulásától az 1825-ös felkelésük leverésig, illetve a pánszlávista

csernyigovi ezred lázadásáig mintegy egy évtizedig tartott, és igazi szellemi csemegét kínál a kutatóknak. Műveik, levelezésük, alkotmánytervezeteik, szervezeti szabályzataik döntő többségükben fennmaradtak, egy részük magyarul is olvasható. Ezekből az írásokból egy hihetetlenül eklektikus kép bontakozik ki a korabeli orosz politikai gondolkodásról, ami azért is érdekel nagyon, mert egy kicsit mindig ideológiatörténéssznek tartottam magam, korábban sokat foglalkoztam a szlavofil és a feketeszázás ideológiával is. Mostanában valóban több írást, tanulmányt publikáltam róluk, legutóbb Pesztyelnek, a Déli Társaság vezetőjének alkotmánytervezetével foglalkoztam, és elképesztően érdekes volt, hogy miként keverednek benne a francia felvilágosodás gondolatai az orosz birodalmi hagyományokkal, a népek szabadságáról vallott nézetei a nemzeti elnyomás gondolatával, a polgárok jóléte az „irányított állam” eszméjével, s még sorolhatnám. De már itt felbukkan a katonai diktatúra gondolata az elképzelt ideális társadalomba történő átmenet biztosítására, ami a proletárdiktatúra szellemiségében köszön majd vissza 100 évvel később, a cári család likvidálásának szükségessége, és a sort még folytathatnám. Ez is, mint az orosz történelem más korszakai, különösen érdekes, izgalmas, és nagyrészt feltáratlan terület, hiszen általában történetüket néhány mondatban intézzük el, vagy röviden ismertetjük magát a tragikomédiába fulladt felkelésüket. Ezek a kutatások „mélyről” támogatják meg, időben jóval korábbra visszanyúlva azt a munkát, amelyet a század közepétől az orosz anarchizmus tanulmányozására, vagy a századforduló és az 1905-ös első orosz forradalom szélsőjobboldali mozgalmainak feltárására fordítottam.

Akik ismernek téged, tudják, láthatják, hogy még így a nyugdíjkorhatár küszöbén is fiatalabbakat megszegyenítő lendülettel végzed oktatói, kutatói, tudományszervezői munkádat. Honnan meríted az erőt, energiát mindehhez?

Ez érdekes kérdés, lehet, hogy kívülről még 60-as éveim derekán energikusnak, lendületes öregúrnak tűnök, de ezt belülről nagyon gyakran nem érzem így, van, hogy negyvennek, de van, hogy nyolcvannak érzem magam, pillanatnyi egészségi állapotomtól függően. Azt mondják, hogy az embernek annyi idült betegsége van, ahány évtizedet megélt, ez alól én sem vagyok kivétel, talán még túl is teljesítem. Inkább arról lehet szó, hogy mint a rutinos színész, aki minden fellépése előtt lámpalázás, engem még most is minden óra izgalommal tölt el, és most is felspanolva megyek be egy előadást megtartani, ahol tudom, hogy kb. félszáz fiatal fog meghallgatni, régebben pedig még, amikor nagyobb hallgatói létszámokkal dolgozhattunk, teltházas nagyelőadó előtt vártak a diákok. Kutatóként, tudósként megtiszteltetésnek érzem, ha egy másik egyetemről felkérnek egy rangos feladatra, például doktori védések bírálóbizottságában történő részvételre, opponenciára, OTDK pályamunkák bírálatára, vagy zsűritagságra, pályázatok bírálatára,

záróvizsgák elnöklésére, mert ez tudományos teljesítményünk elismerését is jelenti. Ezek elől a feladatok elől soha nem térek ki, még ha nyilván megerőltetőek, fárasztóak is, hiszen ez jelenti szakmánk csúcsát, ezért dolgozunk, ez a hivatásunk, és bár ez másfajta felelősség, mint mondjuk egy orvosé, de gyakran emberi sorsokról kell döntenünk. Büszke vagyok arra, hogy szinte minden hazai egyetemről kaptam már felkérést ilyen típusú munkákban történő részvételre.

Ami a tudományszervezést illeti, itt nyilván elsősorban kutatócsoportomról lehet szó, bár éppen most lettem a Nemzeti Közzolgálati Egyetemen megalakult Oroszország Története Kutatóműhely tagja, büszke vagyok a meghívásra. Nekem ebben az életszakaszban nem alapkutatásokat kell végezmem, hanem lehetőséghez kell juttatnom másokat, a fiatalokat, például konferenciák szervezésével, kötetek kiadásával, pályamunkáik, készülő doktori értekezéseik melletti bábáskodással. Elcsépelet frázisnak tűnhet, de az ember alapvetően nagyon szereti azt, amit csinál. Mindenki, aki a pályán van, tudja, hogy egy jó szakmával mostani jövedelmének a többszörösét tehetné zsebre, és folyamatos leépítések, átszervezések árnyékában éljük le az életünket, mégis itt tart bennünket valami. Talán az sem tűnik túl patetikus gondolatnak, hogy könyveinkkel, írásainkkal, szellemi hatásunkkal hagyunk valami nyomot a világban magunk után. Párommal, Mátis Ritával, aki festőművész, maga is egyetemi docens Kaposváron, gyakran beszélgetünk erről, a képek és a digitalizálódó világ révén a művek, valószínűleg túl fognak élni bennünket.

Végül a tradicionális interjúzáró kérdés következik: milyen további terveid, elképzeléseid vannak a jövőre nézve?

A korrekt válasz az lenne, hogy fogalmam sincs. Ennek az az oka, hogy az interjú készítésének pillanatában még nem tudom, hogy az aktív oktató munkát folytatni fogom-e az egyetemen még akár évekig, amit, mint az előző kérdésre adott válaszból kiderült, erővel, szellemi kapacitással talán még bírnék, vagy ősszel már a magyar nyugdíjasok népes táborát fogom gyarapítani. Nyilván előbbi esetben arra koncentrálnék, hogy szakmai munkámat ugyanolyan színvonalon tudjam elvégezni, mint eddig, utóbbiban viszont teljesen át kell rendezni a prioritásokat, a hirtelen, snittszerű életmódváltást mindenképpen szeretném elkerülni. Ebben a korban új feladatok, egyben örömök jelentkeznek az ember életében privát területen is, a család fokozottabban előtérbe kerül. Dóra lányom jogász, nagyon büszke vagyok rá, ő is az egyetemen dolgozik. Neki most járt le a GYED, szeptembertől ment vissza dolgozni. Nagyon örülök annak is, hogy vőm, Sors Tamás többszörös világ-, Európa- és paraolimpiai bajnok úszónk is családunk tagja. Nekik köszönhetően iker lányunokáim vannak, akik most lettek 3 évesek. Megrokkant, egyedül maradt édesanyámról is húgommal közösen gondoskodunk, és 60 felett lettem egy sorházi lakás tulajdonosa, tehát bőven van mit csinálni.

Szakmailag, mert hisz ez az interjú elsősorban erről szól, szeretnék tagja maradni azoknak a műhelyeknek, kutatócsoportoknak, szerkesztőbizottságoknak, amelyeknek a tagságát elnyertem, így többek között természetesen szeretném tovább csinálni bármely minőségben a MOSZT-ot, aktív lenni az új NKE-s kutatócsoportban, vagy tagja maradni az Orosz–Magyar Történész Vegyesbizottságnak. Tehát, ha nyugdíjas leszek, a tudományos munkát mindenképpen folytatni szeretném. Gondoskodnom kell kifutó doktoranduszaimról és mesterszakos hallgatóimról, ezért nem szeretnék elszakadni a doktori programunktól, amelynek jelenleg törzstagja vagyok. Befejezném a Vitte monográfiát, amely, mint egy korábbi kérdésre adott válaszomnál kiderült, úgy készül, mint a Luca széke. Szeretném összegyűjteni fiatalkori írásaimat is, amelyek még a digitalizáció előtt születtek, és csokorba gyűjtve kiadni. Nemcsak történettudományiak vannak közöttük, hanem még újságíró koromból filmrecenziók, útleírások, életképek, pedagógiai írások. Egy nagyon fontos munka van, amit mindenképpen szeretnék megírni, ez fő kutatási témámba esik, annak határait terjeszti ki, az 1905-ös első orosz forradalom történetét tervezem megírni egy nagymonográfiában. Picit úgy vagyok vele, mint Bulgakov a *Mester és Margaritával*, a kulcsmondat már megvan, a leendő mű címe *A katalizma előszele* lesz. Tréfát félretéve: sok, részben már publikált előtanulmány megvan belőle, olyan 60%-os készültségi fokban van a kézirat, ezzel tartozom magamnak, és úgy gondolom a hazai történettudománynak is, és most nemcsak a történeti ruszisztikára gondolok.

Az interjút készítette: Kolontári Attila